

IDENTITY CONSTRUCTION THROUGH THE RELIGIOUS LITERATURE OF DISSEMINATION IN THE INTER-WAR PERIOD

**Antonina Silvia FRANDEȘ ANDONE, PhD Candidate, "Petru Maior" University of
Târgu-Mureș**

Abstract: The national idea was prevalent in politics and in the Romanian society of the inter-war period. In Romania, as well as in other parts of Eastern inter-war Europe, the reconstitution of nation between the new widened borders created the opportunity for re-defining the national idea. In the literary context of time they argued about the issue of national specific character and about the dichotomy traditionalism/modernism.

The traditional "gândirist" movement openly praised the national orthodoxism to whom they attributed not only the spiritualization of culture and literature but also of the Romanian life style. Although the orthodoxism of the "Gândirea" movement couldn't be taken for the orthodox religion, as the publication didn't illustrate the canonical content of this confession, their common goal was the dissemination of literature meant to enforce the national identity.

Moreover the religious literature of dissemination also had as a purpose the enforcement of the assimilation of specific elements on which the confessional identity was built. The identity discourse was promoted through the books, the sermon and the catechization.

Keywords : national identity , religious literature , orthodox religion , inter-war period.

Termenul de identitate, în multitudinea formelor sale de exprimare este în ultimul timp atât de uzitat încât înțelesul său a devenit din ce în ce mai ambiguu și mai opac.

În sens larg, identitatea reprezintă sentimentul de apartenență la un grup social cu care individul împărtășește în comun o serie de sentimente. Sentimentul de apartenență se poate manifesta cu privire la familie, țară, popor, etnie, ideologie, grup profesional etc. De altfel, din aceste "tipuri" de sentimente de apartenență derivă diversele forme de identitate precum: identitatea națională, identitatea etnică, identitatea de grup ori forme mai noi precum identitatea europeană.

Identitatea națională are în centru națiunea și sentimentul național. Există o identitate națională bazată pe principiul etnicității specifică statelor naționale unde majoritatea populației se caracterizează printr-o conștiință comună generată de unitatea de limbă, cultură, religie, strămoși comuni, producții culturale etc. (de ex. România) și există de asemenea o identitate națională bazată pe principiul cetățeniei. În acest din urmă caz trăsătura comună principală a membrilor grupului respectiv este cetățenia.

Timp de trei secole, est-europenii au folosit istoria și interpretarea ei pentru a vorbi despre identitatea lor națională.¹ De la pașoptiști și Maiorescu până în prezent , pe noi românii nu ne-a pasionat nimic mai mult decât conceptul acesta, de identitate națională. Tema a fost atacată bineînțeles din toate părțile, prelucrată de toate regimurile politice; unii i s-au devotat statornic, alții i-au combătut pe ceilalți de dinainte. Cert e că multe generații și mai multe minți au întors-o și au răsucit-o chiar până la non-sens. Dintre cei care i-au acordat atenție îi putem menționa pe Nicolae Bălcescu sau Mircea Eliade. Încă de la început trebuie

¹ Katherine Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, București, 1994, p. 206

evidențiată diferența de percepție a celor doi în ceea ce privește aportul creștinismului, în general, al ortodoxismului, în particular, la formarea identității românești, importanța acestuia în istoria națională a românilor. Astfel, Mircea Eliade considera că nimeni nu poate înțelege sufletul românesc și istoria poporului român dacă nu analizează cu atenție creștinătatea acestuia. Pe de altă parte, Nicolae Bălcescu nu face nici o referire la creștinism atunci când vorbește de ideea națională, de patriotismul românesc. Acest lucru este firesc în condițiile în care “mediul în care s-au format principalii pașoptiști a fost Parisul veacului al XIX-lea, mai bine zis Parisul din timpul domniei lui Louis – Philippe”². Puternicul anticlericalism care bântuia mediile intelectuale și studențești pariziene din acea perioadă, ca și legătura sa cu cercurile masonice explică poziția lui Bălcescu vizavi de rolul jucat de creștinism în formarea identității naționale.

Înfăptuirea statului național a permis națiunii române să-și pună în valoare energiile și capacitățile sale creatoare în slujba progresului economic, a dezvoltării științei, învățământului și culturii. Evoluând în cadrul regimului de democrație parlamentară, România s-a înscris în anii interbelici pe traiectoria unei vieți moderne, aducându-și pe plan internațional o contribuție substanțială la opera de pace și securitate. Făurirea statului național român la 1 Decembrie 1918 a fost benefică și pe plan spiritual, atrăgând după sine organizarea unitară a structurilor bisericești din toate provinciile românești, sub conducerea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. În același timp, ea a creat și premisele ridicării Bisericii Ortodoxe Române, autocefale din anul 1885, la rangul de Patriarhie, în anul 1925. În esență toate aceste realizări și acțiuni nu au avut alt obiectiv major decât o chemare categorică a omenirii la o viață nouă, mai frumoasă, mai demnă.

Ideea națională domina politica și societatea românească și în perioada dintre cele două războaie mondiale. În România, ca și în alte părți ale Europei de Est interbelice, reconstituirea națiunii în noile granițe largite a creat prilejul unei redefiniri naționale. Pe plan literar polemicile se purtau în jurul problemei specificului național și al dicotomiei tradiționalism /modernism. Mișcarea tradiționalistă gândiristă făcea deschis elogiul ortodoxismului național căruia îi atribuia spiritualizarea nu doar a culturii și a literaturii ci și a stilului de viață românesc. Deși ortodoxismul “Gândirii” nu se confunda cu ortodoxia, întrucât publicația nu ilustra conținutul canonic al acestei confesiuni, punctul lor comun l-a constituit promovarea literaturii care să întărească conștiința identitară națională.

În plus literatura religioasă de popularizare avea ca scop și accentuarea gradului de asimilare a elementelor specifice pe care era clădită identitatea confesională. Discursul identitar a fost promovat prin intermediul cărții, al predicii și al catehizării.

Calendarele, almanahurile, catehismele editate în diferite centre tipografice apăținătoare cultului ortodox vor constitui reperele analizei discursului identitar în perioada interbelică.

Discursul național și practicile derivate din acesta au însoțit Biserica de-a lungul istoriei sale, pe care și-a construit-o după fondarea statului român modern. Acest discurs național, care permite (și care se lasă) într-o anumită măsură structurat de acomodarea dificilă a Bisericii Ortodoxe cu Statul român, oferindu-le un limbaj comun, avea să devină parte

² Octavian Florin Lixeanu, *Ideea de român la Bălcescu și Eliade* în revista Rost, nr.47-48, ianuarie – februarie, 2007.

integrantă din modul în care Biserica își definește sensurile prezenței sale în istorie. De la „legea românească” la „Biserica națională”, discursul și practicile naționale au fost totodată instrumente prin care Ortodoxia a fost redefinită – de reprezentanții politicului îndeosebi – mai degrabă ca o „morală a națiunii” decât ca o religie mântuitoare.

La păstrarea conștiinței unității spirituale a neamului, Biserica Ortodoxă Română a avut o contribuție majoră. Ea a cultivat în sufletele credincioșilor români conștiința trează că ei au aceeași obârșie ca neam, aceeași credință și aceeași limbă care-i unește. Mitropoliile Țării Românești și Moldovei erau în strânse legături cu Mitropolia Transilvaniei, circulația ierarhilor, preoților, călugărilor și a credincioșilor, răspândirea cărților bisericești și ajutorarea frățescă fiind practicate de o parte și de alta a Carpaților chiar și în timpuri grele. În momentele importante ale istoriei românilor din Transilvania (Revoluția de la 1848, lupta memorandiștilor), conducătorii celor două biserici românești au conlucrat fructuos pentru promovarea intereselor românilor și pentru apărarea ființei naționale românești. La 1 Decembrie 1918, actul unirii Transilvaniei cu patria mama a fost citit de episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, viitor cardinal, asistat de episcopul ortodox de Caransebes, Miron Cristea, viitorul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, care s-au îmbrățișat în fața mulțimii adunate la Alba Iulia și au declarat înțelegere frățescă. Conștiința unității a fost întărită apoi și prin traducerea și tipărirea cărților bisericești în limba română pentru „întreaga seminție românească”, punându-se astfel bazele limbii române literare, care a consolidat conștiința unității de neam a tuturor românilor. Biserica a daruit cărți de slujbă și de învățătură în limba poporului, înțeleasă de toți, care au circulat în toate provinciile românești, afirmând, înscriind și consfințind în predosloviile lor unitatea bisericească și națională a tuturor românilor.

Iată de exemplu în “Calendarul creștinului de lege răsăriteană” pe anul 1946 regăsim un fragment din discursul de recepție al P.S. Episcopului Nicolae Colan, rostit în ședința solemnă a Academiei Române din 29 mai 1945. Ierarhul clujean face o incursiune în istoria cărții religioase, subliniind stădania clericilor și a mirenilor “pedepsiți cu multă știință” de a traduce aceste cărți pe înțelesul “oamenilor aceia proști” cum așa de pitoresc o spunea Coresi în predoslovie. “Cărții” sale “cu învățătură”. Ideea centrală a acestui discurs este aceea că munca acestor tălmăcitori n-a pornit doar din grija pentru mântuirea sufletească a norodului credincios, ci și din dorința de “a împinge cu un pas înainte procesul de dezvoltare a graiului românesc și din râvna de a trezi și a spori conștiința națională a celor de-un sânge și de-o lege”.³ Oratorul este conștient că punând în balanță conceptul de *conștiință națională* din secolul al XVII-lea și pe cel din secolul al XX-lea, evident cel dintâi nu putea egala limpezimea și tăria celui din urmă. Însă așa cum reiese din predoslovie Bibliei de la București, din prefața Cazaniei lui Varlaam sau cea a Psalmilor tipăriți la Alba Iulia în 1651, traducătorii ca și cronicarii știau “că toți Românii dintr-o fântână cură”. Această mărturisire vădește mai mult decât o înaltă conștiință misionară religioasă. Sunt amintiți în acest context domnitorul Vasile Lupu și mitropolitul Simion Ștefan care arătau la rândul-le faptul că literatura religioasă se adresa “către toată seminția românească”.

Misiunea Bisericii însă nu s-a limitat doar la traducerea cărților religioase, ea și-a adus aportul și la răspândirea lor în toate teritoriile locuite de români. PS Nicolae Colan

³ Nicolae Colan, *Biserica neamului și unitatea limbii românești* în *Calendarul creștinului de lege răsăriteană*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Cluj, 1946, p.38

concluzionează că Biserica a săvârșit cu discreție unitatea graiului românesc, fapt ce a contribuit decisiv la unitatea noastră națională.

În același număr se relatează despre primirea armatei române în Cluj la reîntoarcerea de pe front. Reprezentanții Bisericii au fost prezenți la acest moment memorabil, episcopul Nicolae Colan rostind câteva cuvinte de întâmpinare și mulțumire.

În articol este zugrăvit chipul ostașului român, al armatei române, considerată în vreme de război “tot ce are neamul românesc mai de preț”⁴. Biserica se face purtătoarea de cuvânt a întregii nații exprimând în publicațiile sale sentimentele de dragoste și grațitudine față de cei care au luptat vitejește pentru țară: ”Când la 9 Mai 1945 a încetat războiul și mândri noștri viteji, biruitori, se pregăteau să se reîntoarcă la vetrele lor, Țara întregă era în freamăt de bucurie. Arcuri de triumf, flori, daruri și mai ales inimi senine, erau pregătite pentru sosirea lor.”⁵

“Calendarul ziarului Tribuna Ardealului” (1942) se autointitula “acesta este calendarul românilor din Ungaria” și-și stabilea drept potențial public românii ardeleni. Pe două pagini alăturate îi regăsim pe cei doi episcopi ai vremii: greco-catolic – Alexandru Rusu al Maramureșului și Nicolae Colan al Clujului, ambii surprinzând scopul nobil al acestei publicații: “caută să ajute ...la consolidarea și înflorirea tuturor așezămintelor noastre clădite pe aceste temeuri”.⁶ (legea, limba și pământul). Ideea națională transpare așadar iar alăturarea celor două figuri de ierarhi poate fi interpretată ca o dorință de a transmite românilor mesajul că tot ceea ce ține de conștiința națională depășește disensiunile confesionale.

O inedită plăsmuire a patriarhului Miron Cristea, construită în analogie cu *Fericirile* din „Predica de pe munte” a Mântuitorului Hristos, apare în paginile „Calendarului Mureșului” pe anul comun 1927, întocmit de protopopul Dumitru Antal.

Prima *fericire* recomandă poporului român să se adăpostească cu încredere sub scutul crucii creștine căci așa va fi apărat de toate relele și nevoile. Cu alte cuvinte Biserica este văzută ca sprijin moral, cultural, social și național al românilor, indiferent de perioadele istorice pe care le traversează.

Cea de-a doua fericirește poporul care „ține la legea strămoșescă”⁷, acest lucru fiind garantul dăinuirii veșnice a aceluiași popor.

Poporul care păstrează cu sfințenie și iubește „comorile sufletești” precum limba, portul, datinile, obiceiurile, cântecele are „în concepția primul patriarh român, „viața trainică și proprie”⁸.

Educația copiilor într-un mediu familial echilibrat va asigura viitorul luminat unui popor, se subliniează în cea de-a patra fericire.

Cheia propășirii unui neam este considerată pacea și buna rânduială și în același timp îi îndeamnă pe români să iubească munca pentru că doar așa își vor asigura cele necesare vieții.

Cumpătarea în toate, încrederea în forțele proprii sunt condiții sine qua non pentru o

⁴ ibidem, pp.73-74

⁵ ibidem, p.75

⁶ Alexandru Rusu, *Bindecuvântare arhierescă în Calendarul ziarului Tribuna Ardealului*, 1942, pp.42-43

⁷ Miron Cristea, *Fericirile Neamului Românesc în Calendarul Mureșului*, Tipografia „Librăria Nouă” Reghin, 1927, p.83

⁸ ibidem, p.83

viață sănătoasă și echilibrată.

Nu se poate înnoi și regenera o națiune fără înnoirea și regenerarea personală a fiilor ei, după cum nu se poate înnoi și regenera o pădure fără înnoirea și regenerarea arborilor care o alcătuiesc.

Deosebirea în această analogie stă numai în faptul, că arborii nu se pot ajuta între ei (decât numai în fabule...), câtă vreme fiii aceleiași nații se pot și se cuvine să se ajute, ca să renască într-o ființă comunitară nouă și plină de viață.

Poporul iubitor de învățătură este fericit de patriarh întrucât „numai prin luminarea minții și îmbogățirea sufletului va putea înainta culturalicește și-și va împlini rostul său între popoarele lumii.”⁹

Prin ascultare și slujire lui Dumnezeu, poporul se va renaște într-o obște nouă și fericită. O singură semeție și-o singură răzvrătire este încuviințată și sfătuită : cea împotriva păcatului. În fața păcatului da, să stăm semeți și împotriva lui să ne răzvrătim cu toată puterea, ca biruindu-l să luăm „cununa vieții” făgăduită de Hristos ostașilor săi. Nimeni să nu cugete întru inima sa că ascultarea și slujirea ar umili pe om. Nu, căci rânduiala acestei lumi și a acelei viitoare întru ascultare zace. În duhul slujirii izvorite din conștiința noastră întru Hristos și intru Nație ne vom uni silințele, pentru ca acestea să rodească viață nouă în Țară .¹⁰

Publicațiile religioase din perioada interbelică au constituit de-a lungul timpului o cale principală de transmitere a culturii și învățaturii religioase în spațiul românesc. Deși principalul țel era acela de a fi folosite în domeniul religios, ele și-au asumat și rolul de transmitere a continuității limbii române în spațiul carpato-danubiano-pontic.

În perioada imediat următoare Marii Uniri de la 1918, societatea românească cunoaște (concomitent cu starea de euforie națională) un proces complex și contradictoriu de autodefinire pe plan intern și extern, proces de altfel absolut firesc și chiar inevitabil în urma extinderii substanțiale a teritoriului statului român și a integrării unui plus considerabil de populație eterogenă din punct de vedere etnocultural și lingvistic. Crearea, conform Constituției din 1923, a „statului unitar național” era prezentată drept idealul milenar al poporului român, definit și definibil în mod oficial în epocă prin continuitatea biologică a legăturii de sânge, prin continuitatea spațio-temporală a vetrei strămoșești și prin continuitatea spiritual-simbolică a comunității cultural-lingvistice, istorice și religioase (creștin-ortodoxe). Această ideologie (și frazeologie) naționalistă a statului unitar pune accent pe românitatea cultural-istorică a tuturor regiunilor țării și, implicit, pe afirmarea și promovarea exclusivistă a elementului și a spiritului românesc în toate domeniile vieții sociale. Astfel, abordarea oficială reflectă și susține (sau urmează să susțină) eforturile de consolidare a statului român unificat de jure, dar eterogen de facto, deci în proces de construcție, adică de afirmare a unei identități colective naționale moderne, bazate pe apartenența la comunitatea etnică a românilor, dar și pe cetățenia română.

Literatura de tip catehetic, omiletic și istoric se găsește într-o relație mult mai directă și mai strânsă cu credincioșii, cu societatea căreia i se adresează în mod nemijlocit. Catehismele, calendarele populare, predicile și lucrările cu caracter istoric au jucat un rol esențial în educația oamenilor de rând, dar și a clerului de la nivel parohial. Este vorba atât de

⁹ ibidem, p.84

¹⁰ Nicolae Colan , *Ortodoxia și renașterea națională* în revista *Viața ilustrată* ,nr.3, 1939, p.5

pregătirea spirituală propriu-zisă cât și de cea culturală dar mai ales identitară a credincioșilor, mai ales într-o societate fragmentată din punct de vedere confesional și național. Aceste lucrări dezvăluie un dialog permanent cu societatea, fiind foarte mult legate de probleme ca: dezvoltarea culturală și școlară a societății românești; mentalități colective; relații interconfesionale. Ele au avut ca scop accentuarea gradului de conștientizare și asimilare de către credincioși a valorilor și elementelor specifice pe care este clădită identitatea confesională.

Bibliografie

- Antal, Dumitru, „Episcopul Clujului- Contribuțiuni la caracterizarea vieții și faptelor unui om de seamă”, Ed.Ep.O.R., Cluj Napoca, 1930.
- Bunea, Ioan, „Frăția credinței și Frăția națională”, Ed.Ep.O.R., Cluj Napoca, 1946.
- Călugăr, Dumitru, „Caracterul religios moral creștin”, Ed. Reîntregirea, Sibiu, 1955.
- Verdery, Katherine, „Compromis și rezistență.Cultura română sub Ceaușescu” , București, 1994, p. 206
- Păcurariu, Mircea, „Istoria Bisericii Ortodoxe Române”, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1992
- Scriban, Arhim., „ Datoria Preotului către Limba Bisericească”, Ed. Rev.Teologice, Sibiu, 1938.
- Zamfirescu, Dan, „Ortodoxie și Romano-Catholicism”, Ed. Roza Vânturilor, București, 1992.

Publicații și articole

- Colan, Nicolae, „Ortodoxia și renașterea națională” în revista „Viața Ilustrată”, Nr.3, 1939,p.5
- Idem, „Biserica neamului și unitatea limbii românești” în „Calendarul creștinului de lege răsăriteană”, Ed.Ep.O.R., Cluj Napoca, 1946, p.38
- Cristea, Miron, „Fericirile Neamului Românesc” în Calendarul Mureșului, tipografia „Librăria Nouă” Reghin, 1927, p.83
- Gordon, Ion, „Actualitatea Problemei Religioase”, în revista „ Viața Ilustrată”, Nr.3, 1942.
- Lixeanu, Octavian Florin, „Ideea de român la Bălcescu și Eliade” în revista Rost, nr.47-48, ianuarie –februarie, 2007
- Munteanu, L.G., „Unitate și Fărâmițare”, în revista „Viața Ilustrată”, Nr.2, 1944.
- Rusu, Alexandru, „Binecuvântare arhierescă” în „Calendarul ziarului Tribuna Ardealului”, 1942, pp.42-43